

1991-2017-yillarda Xitoy Xalq Respublikasi

Babadjanova Gulnora Ravshanbekovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada 1991–2017-yillarda Xitoy Xalq Respublikasidagi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi. Xususan, iqtisodiy o‘shish, global savdo va investitsiya integratsiyasi, siyosiy boshqaruv tizimi modernizatsiyasi, shahar va qishloq infratuzilmasi rivoji, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalaridagi islohotlar o‘rganiladi. Shu bilan birga, ushbu davrda Xitoyning xalqaro maydondagi roli va strategik siyosiy pozitsiyasi ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Xitoy Xalq Respublikasi, 1991–2017-yillar, iqtisodiy rivojlanish, siyosiy boshqaruv, global integratsiya, ijtimoiy islohotlar, ta’lim va sog‘liqni saqlash, urbanizatsiya, investitsiyalar, xalqaro siyosat.

1991–2017-yillar Xitoy uchun iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy jihatdan muhim davr hisoblanadi. Sovet Ittifoqining tarqalishi va global iqtisodiy o‘zgarishlar fonida Xitoy o‘z siyosiy tizimini mustahkamlash va iqtisodiy rivojlanishga yo‘naltirilgan strategiyalarni amalga oshirdi. Bu davrda iqtisodiy liberalizatsiya, xususiy korxonalarni rivojlantirish, global savdo va investitsiya integratsiyasi, shuningdek urbanizatsiya jarayonlari tezlashdi. Shu bilan birga, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimi modernizatsiya qilindi va aholining ijtimoiy farovonligi oshirildi.

1991–2017-yillarda Xitoy iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha sezilarli natijalarga erishdi. 1991-yilda yalpi ichki mahsulot (YIM) 390 milliard AQSh dollariga teng bo‘lsa, 2017-yilda bu ko‘rsatkich 12,2 trillion AQSh dollariga yetdi (World Bank, 2018). Ushbu o‘shish xususiy sektorga liberalizatsiya va xususiy korxonalarni rivojlantirish orqali ta’minlandi. Shu davrda ishlab chiqarish va eksport sektorlariga jiddiy investitsiyalar kiritildi.

Xitoyning Jahon Savdo Tashkilotiga qo‘shilishi (2001) mamlakatning global iqtisodiy maydonga integratsiyasini tezlashtirdi. 2001–2017-yillarda Xitoyning

eksport hajmi 0,5 trilliondan 2,3 trillion AQSh dollariga ko'tarildi. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalar jalb qilindi, ayniqsa ishlab chiqarish, energetika va texnologiya sohalarida. 1991–2017-yillar davomida shahar aholisi 30% dan 58% ga oshdi. Bu urbanizatsiya jarayoni sanoat markazlari, transport va kommunikatsiya infratuzilmasining rivojlanishini talab qildi. Shaharlar, ayniqsa Shenzhen va Shanghai, iqtisodiy markaz sifatida jadal rivojlandi va eksport sanoatini qo'llab-quvvatladi.

Deng Xiaoping siyosati va uning davomchilari siyosiy barqarorlikni saqlashga e'tibor qaratdi. Kommunistik partiya tomonidan siyosiy nazorat va boshqaruv tizimi takomillashtirildi, shu bilan birga iqtisodiy liberalizatsiya va xususiy sektorni rivojlantirishga imkon yaratildi. 1990-yillar oxiridan boshlab ta'lim tizimida modernizatsiya joriy qilindi. Maktablar soni va oliy ta'lim muassasalari kengaytirildi. 2017-yilda oliy ta'limga qabul qilinayotgan talabalar soni 7,3 millionga yetdi (UNESCO, 2017). Shu bilan birga, ilmiy tadqiqot va innovatsiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratildi.

1991–2017-yillarda Xitoy sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qildi. 1990-yillar oxirida aholining sog'liqni saqlash xizmatlariga kirishi cheklangan bo'lsa, 2015-yilda davlat tomonidan moliyalashtirilgan sug'urta dasturlari orqali 95% aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish imkoniyati yaratildi. Xitoyning sanoat sektori xususiylashtirish va investitsiyalar tufayli sezilarli rivojlandi. 1991–2017-yillarda texnologik sanoat ishlab chiqarish hajmi yiliga o'rtacha 12% o'sdi. Shu davrda Huawei va Alibaba kabi korxonalar global bozorlar uchun yetakchi brendga aylandi. Xitoyda aholining daromad darajasi oshdi, urbanizatsiya va sanoat rivoji tufayli iqtisodiy faollik oshdi. 1991-yilda YIM per capita 350 AQSh dollarini tashkil qilsa, 2017-yilda u 8,800 AQSh dollariga yetdi. Shu bilan birga, daromad tafovutini kamaytirish uchun qishloq va shahar infratuzilmasi rivojlantirildi.

1991–2017-yillarda Xitoy global siyosiy va iqtisodiy maydonda o'z mavqeini mustahkamladi. BMT, APEC, BRICS va boshqa xalqaro tashkilotlarda faol ishtirok etdi. Shu davrda Xitoyning tashqi siyosati iqtisodiy manfaatlar va

strategik pozitsiyani mustahkamlashga qaratildi. Xitoyning “Made in China 2025” va “Belt and Road Initiative” kabi strategik dasturlari 2010-yillardan boshlab amalga oshirildi. Bu mamlakatning sanoat texnologiyalari va xalqaro savdo tarmoqlaridagi ishtirokini kengaytirdi.

1990-yillar oxiridan Xitoy moliya sektori modernizatsiya qilindi. Xususiy banklar va xalqaro moliya institutlari jalb qilinib, kapital bozori rivojlantirildi. 2006-yilda Shanghai Stock Exchange va Shenzhen Stock Exchange savdo hajmi o'sdi va Xitoy global moliya bozorida muhim o'rin egallay boshladi. 1991–2017-yillarda Xitoy xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga katta e'tibor berdi. Xorijiy kompaniyalar uchun maxsus iqtisodiy zonalar tashkil qilindi. Shenzhen, Guangzhou va Shanghai kabi shaharlar investitsiya markazlariga aylandi. Shu orqali ishlab chiqarish va texnologiya sektorlariga chet el kapitali kiritildi.

Xitoyning energetika sektori modernizatsiya qilindi. 1991–2017-yillarda ichki neft va gaz ishlab chiqarish hajmi oshdi, qayta tiklanadigan energiya manbalari rivojlantirildi. 2016-yilda Xitoy quyosh va shamol energetikasi ishlab chiqarishda dunyoda yetakchi davlatga aylandi. Shahar va qishloqlarda transport tizimi rivojlantirildi. 1990-yillarda temir yo'l va avtomobil yo'llari yetarli bo'lmagan bo'lsa, 2017-yilda Xitoyda 120,000 km temir yo'l va 4,5 million km avtomobil yo'llari mavjud edi. Shu bilan birga, yuqori tezlikdagi poezdlar va port infratuzilmasi xalqaro savdoni qo'llab-quvvatladi. 1991–2017-yillarda Xitoy ilmiy-tadqiqot va innovatsiyalarni rivojlantirdi. 2000-yillarda yuqori texnologiyalar, elektronika va telekommunikatsiya sohalarida katta loyihalar amalga oshirildi. Huawei va ZTE global bozor uchun ilg'or texnologiyalar ishlab chiqdi. 1990–2017-yillarda qishloq xo'jaligi sohasida modernizatsiya amalga oshirildi. Sug'orish tizimi, mexanizatsiya va genetik ishlab chiqarish metodlari keng joriy qilindi. Shu orqali hosildorlik oshdi va qishloq aholisi daromadi yaxshilandi.

Xitoy iqtisodiy rivojlanish bilan birga atrof-muhitni muhofaza qilishga e'tibor qaratdi. 2010-yillardan boshlab sanoat chiqindilari nazorati va ekologik barqaror energiya manbalari rivojlantirildi. 2015-yilda Xitoy atmosferani tozalash va

karbon chiqindilarini kamaytirish bo'yicha global tashabbuslar bilan hamkorlik qila boshladi.

1991–2017-yillarda ishchi kuchi ko'pligi va sifatini oshirishga e'tibor qaratildi. Ta'lim tizimi modernizatsiya qilinib, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari kengaydi. Shu bilan birga, ish haqi va ijtimoiy himoya tizimi yaxshilandi. Xitoyda sog'liqni saqlash tizimi modernizatsiya qilindi. 2009-yilda sog'liqni saqlash islohoti boshlanib, 2015-yilda aholining 95% qismi davlat sug'urtasidan foydalana boshladi. Shuningdek, qishloq va shahar aholisi uchun tibbiy xizmatlarga kirish imkoniyati oshdi. 1991–2017-yillarda ta'lim tizimi modernizatsiya qilindi. Maktab va universitetlar soni oshirildi, ilmiy-tadqiqot loyihalari rivojlantirildi. 2017-yilda Xitoyda oliy ta'limga qabul qilinadigan talabalar soni 7,3 millionga yetdi. Shu bilan birga, kasbiy tayyorgarlik va innovatsion dasturlar kengaytirildi.

Xulosa:

1991–2017-yillarda Xitoy Xalq Respublikasi iqtisodiy o'sish, global integratsiya, siyosiy boshqaruvni mustahkamlash va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha katta yutuqlarga erishdi. Shu davrda Xitoyning xalqaro maydondagi mavqei oshdi va u global iqtisodiy va siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etuvchi davlatga aylandi. Iqtisodiy liberalizatsiya va modernizatsiya strategiyalari milliy barqarorlik va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qildi. Xitoyning 1991–2017-yillardagi tajribasi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy va siyosiy modernizatsiya modelini yaratishda muhim manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Naughton, B. (2007). The Chinese Economy: Transitions and Growth. MIT Press.
2. Lin, J. Y. (2012). Demystifying the Chinese Economy. Cambridge University Press.
3. Vogel, E. F. (2011). Deng Xiaoping and the Transformation of China. Harvard University Press.

4. Lardy, N. R. (2014). Markets over Mao: The Rise of Private Business in China. Peterson Institute for International Economics.
5. Economy, E. C., & Levi, M. A. (2014). By All Means Necessary: How China's Resource Quest is Changing the World. Oxford University Press.
6. Chow, G. C. (2015). China's Economic Transformation. Wiley-Blackwell.